BULLETIN No 223 / 3 - 2014
Společnosti přátel historie města Chrastavy

Z činnosti spolku *České okresní péče o mládež na Chrastavsku*

Úvod

Sociální péče se u nás rozvíjela od 19. století. V tomto století a na počátku 20. století bylo totiž mnoho dětí odkázaných na pomoc druhých – ať už to byly státní orgány či dobrovolníci, přispívající péči o mládež. Sociální péče tak byla nutným doplňkem státní sociální politiky. Velice často bylo nutné postarat se o nemocné či nezaměstnané spoluobčany. Co se týče mládeže, byla tato pomoc velice důležitá i pro její další život. Bylo nutné se také postarat o mládež po stránce hmotného zabezpečení, pečovat o výchovu a výživu jedince a pečovat o tělesně či mentálně postižené. I pokud mělo dítě rodiče, bylo nutné mnohdy zasáhnout do jejich povinnosti, například, pokud dítě bylo zanedbané nebo natolik chudé, že by ho rodiče nedokázali hmotně zajistit. Pomoc byla potřebná i v případě, že rodiče měli příliš zatěžující zaměstnání.
Dobrovolná péče o mládež doplňovala za tzv. první republiky (po roce 1918) významnou měrou sociální péči státní. Tuto pomoc zákonná péče státu či obce poskytnout nedokázaly a přirozeně nemohly vést v evidenci všechny děti, které by podporu potřebovaly. Proto se také stát i obec často na dobrovolné organizace obracely s žádostmi o pomoc v jednotlivých případech a také je finančně podporovaly.Tím pádem vzniklo několik důležitých organizací, které se touto péčí zabývaly. Nejdůležitějšími organizacemi, zabývajícími se touto péči, byly *Zemská a Okresní péče o mládež*. Jejich působení zahrnovalo péči o děti všech věkových kategorií a tyto organizace hrály nezastupitelnou roli v péči o dítě za první republiky. Protože Československo bylo národnostně rozmanité, vznikaly organizace jazykově oddělené. V každém z okresů se nacházela nějaká organizace či zařízení péče o mládež.

Činnost v Chrastavě

Spolek *Česká okresní péče o mládež na Chrastavsku* se sídlem v Hrádku nad Nisou, (dále jen Č.o.p.) se zrodil v době hospodářské krize roku 1924. Jejím cílem, jak již v úvodu název napovídá, bylo pomáhat potřebným, nemajetným, sociálně slabým, či nemocným dětem i mládeži. Každým rokem tato organizace vydávala svou výroční zprávu o činnosti, v níž se nenacházelo záměrně jméno toho, o nějž bylo pečováno či mu bylo pomáháno. Bylo to z důvodů právě výše uvedených, tj. že tento spolek nevznikl proto, aby se honosil svými skutky, ale aby pomáhal a také proto, aby ti, k nimž nebyl osud právě příznivě nakloněn, nebyli zde vystavováni veřejně.

Spolek také nabádal své členy k tomu, aby získávali další příznivce a neustále svou bohulibou činnost rozšiřoval o obtížnější úkoly, které se mu úspěšně dařilo vyřešit. I přes

ZPRÁVA
O ČINNOSTI
České okresní péče o mládež
na Chrastavsku v Hrádku n. N.
ZA ROK 1929
Prodává se za 1 Kč ve prospěch České okresní péče o mládež v Hrádku n. Nis.
Nákladem České okresní péče o mládež v Hrádku
Česká knihtiskárna B. Kobr, H. Růžodol-Liberec

Ukázka výroční zprávy Č.o.p. z roku 1929.

narůstající počet členů chtěla Č.o.p. pracovat nadále skromně a neokázale a ke spolupráci na tomto díle zvala všechny lidi dobré vůle. Pravidelně tento spolek svolával také své schůze, porady i valné hromady. Roční příspěvek člena se vybíral ve výši 5 Kč.

Také kromě výtisků výročních zpráv, kterých bylo vydáno například v r. 1929 pět set kusů (cena kusu byla 1 Kč), byly také odebírány různé časopisy odkazující na sociální a zdravotní problematiku. Pokladničky Č.o.p. byly umístěny u budovy tehdejšího okresního soudu v Chrastavě, v českém konzumu a v Národním domě v Hrádku nad Nisou. Všechny administrativní práce s touto činností spojené byly vykonávány bezplatně.
Úřadovna Č.o.p. a jejího generálního poručníka byla umístěna v ředitelně českých škol v Hrádku nad Nisou a provozovala svůj úřad denně po skončení školního vyučování.

Hlavní představenstvo se neskládalo, jak by se mohlo zdát, z lidí k tomu svým vzděláním předurčených. Předsedou byl na příklad zvolen poštovní zřízenec, místopředsedou dělník, pokladníkem tovární mistr. Jen jednatel, generální poručník a tajemník byli zvoleni ředitelstvím českých škol v Hrádku nad Nisou. Ani ostatní členové správního výboru, ať už byli volení – Chrastavu zde zastupoval např. dělník Josef Havlišta, virilní (tj. osoba zastávající úřad z titulu své funkce) – zde byl také chrastavský řídící učitel Bohumil Honsa za učitelskou jednotu Budeč Podještědskou, nebo kooptování (tzn. doplnění členů samotným spolkem). Také revizoři spolku byli různých povolání, počínaje lékařem přes majitele konfekcí, učitele až po dělníky. Tak jako představenstvo, členové správního výboru, tak i členové spolku pocházeli z různých částí chrastavského soudního okresu (tehdejší politický okres Liberec se skládal ze sedmi soudních okresů - pozn. autorky) i z okolí blízkého pohraničí. Byli zde občané české národnosti z Chrastavy, z Bílého Kostela, z Nové Vsi, z Hrádku nad Nisou, ale například i z Petavy (místní část Žitavy), z Ostřice (Ostritz) či ze Žitavy samotné. V jednotlivých obcích vykonávali úlohu péče o mládež především místní důvěrníci. Ti měli za úkol vyhledávat děti potřebné péče o mládež a navrhnout vhodné řešení jejich tíživé situace, protože nejlépe znali celkovou situaci v dané obci. V obcích okresů měl největší vliv starosta, ten ovšem funkci dozorčího důvěrníka plnil jen zřídka. Pokud starosta přijal tuto roli, mohl velmi efektivně působit na pěstouny, rodiče osvojených či nemanželských dětí, aby plnili své povinnosti. V obcích pak nebýval problém, protože většina obyvatel si nechtěla znepřátelit hlavu své obce. Pokud tomu tak nebylo, stali se důvěrníky v obcích většinou učitelé. Ti neměli takový vliv na chod obce, často však znali poměry v rodinách svých žáků.
Pan Josef Suchý, ředitel českých škol v Hrádku nad Nisou, byl zvolen generálním poručníkem osiřelých a nemanželských nezletilých dětí české národnosti v našem soudním okrese. Poručenství z povolání bylo v okresních péčích vykonáváno již od roku 1910.

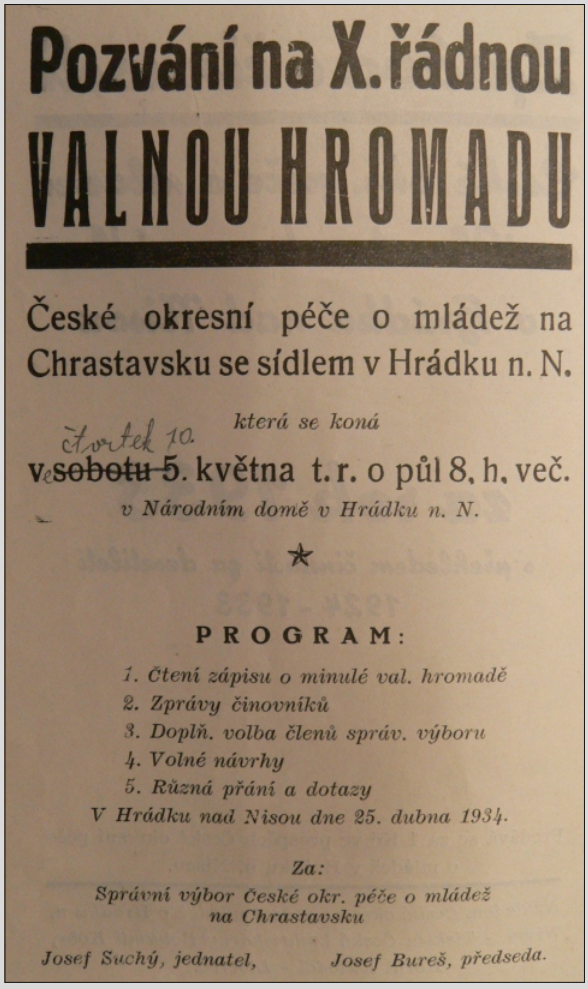

Pozvání na X. řádnou VALNOU HROMADU

České okresní péče o mládež na Chrastavsku se sídlem v Hrádku n. N.

která se koná

~~v sobotu 5.~~ čtvrtek 10. května t. r. o půl 8. h. več.

v Národním domě v Hrádku n. N.

★

PROGRAM:

1. Čtení zápisu o minulé val. hromadě
2. Zprávy činovníků
3. Doplň. volba členů správ. výboru
4. Volné návrhy
5. Různá přání a dotazy

V Hrádku nad Nisou dne 25. dubna 1934.

Za:
Správní výbor České okr. péče o mládež na Chrastavsku

Josef Suchý, jednatel, Josef Bureš, předseda.

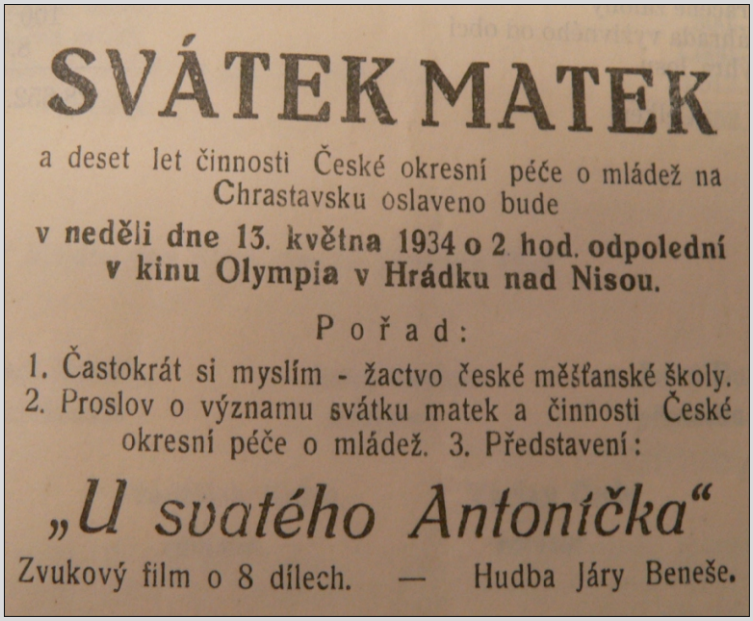

SVÁTEK MATEK

a deset let činnosti České okresní péče o mládež na Chrastavsku oslaveno bude

v neděli dne 13. května 1934 o 2. hod. odpolední v kinu Olympia v Hrádku nad Nisou.

Pořad:

1. Častokrát si myslím - žactvo české měšťanské školy.
2. Proslov o významu svátku matek a činnosti České okresní péče o mládež. 3. Představení:

„U svatého Antoníčka"

Zvukový film o 8 dílech. — Hudba Járy Beneše.

Vlevo: Pozvánka na Valnou hromadu České okresní péče o mládež na Chrastavsku, 1934.

Nahoře: Jedním ze zdrojů příspěvků pro činnost sloužilo Č.o.p. v Chrastavě i pořádání různých akcí. O tom svědčí i annonce na akci k 10. výročí vzniku spolku a oslavu Svátmatek, 1934.

24. dubna 1916 bylo organizacím pro péči o mládež vydáno ustanovení, které obsahovalo nařízení o generálním poručenství. Obsahovalo možnost pro okresní péče, aby vykonávaly poručenství z povolání a také možnost pro soudy, aby ihned po narození nemanželského dítěte automaticky převedlo poručenství na tyto organizace (Právní základ péče o mládež tvořil všeobecný zákon občanský z r. 1811, pozměněný a doplněný novelou k němu z r. 1914. Touto novelou se upravovaly alimentační a výchovné nároky dětí vůči rodičům. Soudy měly právo dohlížet, aby rodiče plnili své povinnosti, a mohly učinit různá opatření.

Materiální péče byla hlavně na otci, který nesl náklady na výchovu a zároveň dítě zastupoval v době nezletilosti. Pro nezletilé osoby, které postrádaly manželského otce nebo byla-li mu otcovská moc odňata, byl ustanoven v době jeho nezletilosti poručník.) Ze své funkce vymáhal placení alimentů přes soud od těch, kteří by se byli této povinnosti chtěli vyhnout, a také vykonával početné návštěvy u svých svěřenců. I tak bylo obtížné dohledat všechna nemanželská dítka, neboť porodní asistentky, jež byly okresním úřadem v Liberci k tomuto vyzvány, tak nečinily. Dále Č.o.p. zprostředkovával místa v učňovských školách pro mládež, umožňoval studia na vyšších školách atd.

Poradny pro děti od narození do šesti let tvořily základní kámen fungování péče o mládež. Navíc úspěšnost jejich fungování lze snadno vykázat na seznamech kojenecké úmrtnosti. Nutno ještě podotknout, že častým důvodem selhávání poradny bylo nedostatečné vybavení a nedostatečná informovanost rodičů o jejich důležitosti.

Č.o.p. provozoval na celém svém území jedinou poradnu matek a dětí v Hrádku nad Nisou, jež zde zahájila svůj provoz 11. července 1925. Navštěvovaly ji matky s dětmi mladších tří let z blízkého i vzdáleného okolí. Jak se lze v pramenech dočíst, poradnu vedla ředitelka pí. K. Suchá, za pomoci pí. A. Ducháčkové, ordinaci zde provozoval MUDr. A. Herzog a poradna byla přístupná všem, kteří její pomoc potřebovali, každou druhou sobotu od půl čtvrté do půl páté hodiny odpolední. Poradna byla umístněna ve sborovně českých škol v Hrádku nad Nisou, v Chrastavě v roce 1929 ještě zřízena nebyla. Občas také byly rodiny podarovány potřebným flanelem, ošacením, některými potravinami, rozdávány jim byly recepty na vaření dětských pokrmů, v nutných případech byly rozdávány i nezbytné léky. Poradna vyslovila přání, aby do ní matky pilně docházely a zejména z okolí Chrastavy, aby o ní matky projevily větší zájem.

Co se týče léčení mládeže a její umisťování ve zdravotnických zařízeních, tato činnost nevyžadovala od Č.o.p. značnějšího finančního nákladu, a přece i na tomto poli byl odveden velký kus práce. Zlým hostem v těchto těžkých časech bylo rozšíření tuberkulózy mezi dětmi, v roce 1929 se zaobírala Č.o.p. šesti takovými případy. Jedno dítě bylo přijato do Ústavu pro skrufolosní děti – oficielně Zemský ústav pro tuberkulosní děti ve Cvikově (nynější Dětská léčebna pro nespecifikované onemocnění plic a horních cest dýchacích) a další byly předány do péče odborných lékařů, další čtyři byly přijaty do léčebných zařízení v Košumberku a v Šumperku. Další malí pacienti byli převezeni do Dětské nemocnice v Praze. Jiné děti byly po dobu prázdnin umístěny v zotavovně spolku „Zdraví“ v Radostíně. V průběhu 20. a 30. let 20. století se začalo zavádět plošné očkování, nejprve proti neštovicím, koncem 30. let i proti záškrtu.

V sociální oblasti okolí postrádalo ještě další důležité zařízení, totiž útulek pro rodičky a útulek pro batolata do tří let věku. Kromě toho byly v chrastavském okrese zřízeny čtyři opatrovny (mateřské školky) pro děti od tří do šesti let. Byly v Chrastavě – v budově tehdejší české národní školy v Revoluční ulici, v Bílém Kostele, v Chotyni a v Hrádku nad Nisou.

V roce 1934 byl, co do počtu členů, Č.o.p. největším českým spolkem v okrese, a svou činností se dotýkal stovek příslušníků české národnosti. Jak bylo zaznamenáno ve výroční zprávě při bilancování deseti let existence: *„Příčinou toho všeho jest povaha okresních péčí o mládež, které nehledají účelu své existence v tom, aby každým svým činem běžely se pochlubiti veřejnosti, nýbrž v tom, aby zmírňovaly následky nezaviněné chudoby a bídy hmotné a mravní. Tato okolnost jim velí, aby v zájmu důstojnosti těch, kteří pomoci potřebují, o svých činech a zákrocích mluvili co nejméně, případně aby o nich nemluvili vůbec.“*

Činnost Č.o.p. byla také podpořena tehdejším ministerstvem sociální péče a přízní České zemské komise pro péči o mládež.

Péče o děti starší šesti let, tj. mládež školní a starší, také zahrnovala i péči o jejich stravování. Zpráva o činnosti spolku uvádí, že: *„Nezaměstnanost, kruté mrazy a okolnost, že do českých škol chodí velmi mnoho přespolních dětí, rozhodly že i v roce 1929 zavedeno bylo stravování dětí v několika stravovacích stanicích.“* Tyto stanice nacházely přímo ve školních budovách. Tak tomu bylo i v české škole v Chrastavě. Stravovací zařízení se nacházela v Bílém Kostele, v Hrádku nad Nisou, v Chotyni, v Chrastavě, v Machníně a v Nové Vsi. Tato stravovací akce pomohla 245 českým dětem, z níž většina by musela trávit celodenní pobyt ve škole o suchém chlebě. Školním dětem byla vydávána polévka, kakao nebo mléko a pečivo. Některé z dětí neměly možnost např. teplé nápoje okusit jinde, než práve ve škole.

Na úhradu těchto výloh přispívalo, kromě České zemské komise pro péči o mládež v Praze, také město Chrastava a město Hrádek nad Nisou.

Pro děti byl také pravidelně pořádán ve spolupráci s daným místním školním výborem Dětský den, např. v r. 1929 v Chrastavě, jindy v Hrádku nad Nisou. Tato akce se setkávala s velkým zájmem, a stávala se radostným setkáním nejen dětí i mládeže z okresu, ale i dětí ze sousední Žitavy a Ostřice (Ostritz).

Kromě tohoto spolku pomáhal na jednotlivých školách také místní školní výbor – zejména co se týče stravování, obutí či ošacení, zakoupení školních pomůcek, učebnic a knih.

Použité prameny:
Výroční zprávy *České okresní péče o mládež* na Chrastavsku
Školní kronika české národní školy v Chrastavě

Podle dobových zpráv zpracovala: Míla Stavinohová

Chrastava – včera a dnes

Historie se neskládá jen ze starých časů. Historie vzniká – dá se říci – každým dnem, už včerejšek se stává historií. Když se pak v daný den odehraje nějaká důležitá událost, je zaznamenána v kronikách i v paměti lidí...

Dnes se tedy podívejme do „historie" poměrně nedávné. Chrastava mívala v historii (a to až do 70. a 80. let 20. století) dostatek sálů, kde se mohly konat oblíbené plesy, odpolední čaje, tancovačky či vystoupení hudebních sdružení různých žánrů. Jen tak namátkou... restaurace *Střelnice*, restaurace *Koruna*, hotel *Praha* (Spojený závodní klub), sál v *podniku Elitex*, sál v přízemí *KOVÁKu*, sál v *Textilaně* ve Frýdlantské ulici...

Hodně sálů přestalo buďto „vyhovovat potřebám" nebo budovy bránily třeba rozvoji města. A tak byl zpracován projekt obřího kulturního centra, které by vyřešilo jak problém sálu, tak i s učebnami hudebních a výtvarných kurzů, tzv „kulturní dům". V roce 1987 byla opravdu započata jeho stavba v Akci Z. Financování probíhalo z prostředků sdružených státními podniky s provozovnami v Chrastavě – Elitexu, Textilany, Bytexu, LVZ, Státního statku, STS, Drobného zboží, Prefy a Sběrných surovin. Stavbyvedoucím byl chrastavský občan Ladislav Šírl.

Stavbu prováděli i mnozí chrastavští občané brigádnicky po práci za „pár hodinových korun".

Stavba byla v roce 1989 téměř před dokončením. Kolaudace se však budova nikdy nedočkala. Na dokončení megalomanského projektu (zastavěno bylo 1804 m2) nemělo šestitisícové město peníze, firmy, které doposud stavbu financovaly, začaly mít dost problémů svých. Navíc změna ekonomického prostředí a finacování měst v porevoluční době (po 1989) přinesla s sebou i úvahu nad tím, jestli město ufinancuje jenom pouhý provoz budovy. V 90. letech 20. století tehdejší zastupitelé rozhodli budovu prodat. Budovu získal v roce 1998 za pět milionů Vladimír Berezniak z Kazachstánu, mistr světa v řeckořímském zápase, který přislíbil sponzorování místního úspěšného zápasnického týmu. Nic ale netrvá věčně a slibně se rozvíjející projekt zkrachoval na finančních problémech majitele. A tak nedodělaný objekt spadl do exekuce... Od té doby chátral...

Nápadů, jak dům využít, pár bylo – soukromí investoři zde zvažovali zřízení jak „vykřičeného domu", tak autosalonu či muzea automobilových veteránů... Vše však zůstalo pouze ve fázi úvah.

O kulturní dům se léta nikdo nestaral. Nenechavci tento „cizí majetek" postupně začali rozebírat, scházeli se tady různé partičky. Město stav budovy monitorovalo a nakonec byl na základě kontrolní prohlídky a statického posudku v roce 2013 vystaven příkaz k demolici, později byl na náklady města zbourán, neboť jeho stav ohrožoval okolí a hyzdil vjezd do města.

Text: Ivan Vydra, 2014, Foto: Jana Zahurancová, 2014

BULLETIN Společnosti přátel historie města Chrastavy

No. 223, vyšlo v březnu 2014

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy.
Toto číslo připravili: Míla Stavinohová, Ivan Vydra, Jana Zahurancová

Napsat nám můžete na e-mail: sphmch@volny.cz